

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra církevního a civilního práva

Bakalářská práce

VYBRANÁ ZÁKONNÁ OPATŘENÍ SOUVISEJÍCÍ S TERCIÁRNÍ PREVENČÍ DELIKVENCE MLADISTVÝCH

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hyková

Autor práce: Eva Gajerová

Studijní obor: Sociální péče

Forma studia: kombinovaná

Ročník: III

Červen

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím pramenů a literatury uvedených v seznamu.

Děkuji vedoucí práce Mgr. Kateřině Hykové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Za jazykovou úpravu textu děkuji Mgr. Miroslavě Netíkové.

Obsah

1	ÚVOD	6
	Vymezení pojmů	8
2	STRUKTURA PREVENCE V ČR	9
	2.1 Sociální prevence	9
	2.1.1 Sociální prevence primární.....	10
	2.1.2 Sociální prevence sekundární	10
	2.1.3 Sociální prevence terciární	10
	2.2 Situační prevence	11
	2.2.1 Situační prevence primární	11
	2.2.2 Situační prevence sekundární	11
	2.2.3 Situační prevence terciární	12
3	ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE, ZÁKON O RODINĚ	12
	3.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	13
	3.1.1 Výchovní opatření	13
	3.1.1.1 Výchovní povinnosti, výchovní omezení, napomenutí s výstrahou	13
	3.1.1.2 Dohled probačního úředníka	14
	3.1.1.3 Probační program	14
	3.1.2 Ochranná opatření	15
	3.1.2.1 Ochranná výchova	15
	3.1.2.2 Ochranné léčení, zabránění věci	16
	3.1.3 Trestní opatření	16
	3.1.3.1 Obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění, peněžité opatření	16
	3.1.3.2 Výkon trestu odnětí svobody	17
	3.2 Opatření vyplývající ze zákona o rodině	18
	3.2.1 Výchovní opatření dle zákona o rodině	18
	3.2.2 Pěstounská péče	18
4	VYBRANÉ OKRUHY SOCIÁLNÍ PRÁCE S MLADISTVÝMI, KAZUISTIKY	19
	4.1 Odbor sociálně právní ochrany dětí	23
	4.2 Probační a mediační služba	27

4.3	Probační program	29
4.4	Diagnostický ústav	29
4.5	Výchovný ústav	30
4.6	Vězeňská služba – výkon trestu odnětí svobody	33
4.6.1	Vězeňská služba	33
4.7	Nestátní neziskové organizace	36
5	ZÁVĚR.....	38
	Seznam použité literatury	39
	Abstrakt	42
	Abstract in English	43

1 ÚVOD

„Největším a nejrozšířenějším problémem mladých nejsou drogy a alkohol, či zmatek v oblasti sexuality, nýbrž chybějící směr, obzor, smysl, projekt života. To vede k povrchnímu životu, ke konzumaci věcí a zkušeností, aniž by něco jejich život spojovalo a dávalo mu dynamiku.“¹

K tématu delikvence mladistvých a terciární prevence v rámci sociální práce mne přivedla především praxe přísedícího u Okresního soudu a osobní zájem o sociální práci s mládeží. Na základě účasti v senátu při řešení mladistvých jsem dospěla k rozhodnutí věnovat se v bakalářské práci právě tomuto problému.

V rámci systému prevence na všech úrovních je práce s delikventní a predelikventní mládeží vysoce aktuální. Ze statistických údajů Policie České republiky za rok 2006 vyplývá, že delikvence mladistvých přes veškeré preventivní aktivity rozhodně není zanedbatelná.² Kvalitní preventivní péče je nosným momentem žádané změny. Je však zřejmé, že ne všechny výsledky dosažené v rámci prevence jsou ihned prokazatelné a ověřitelné. Naopak kvalitní preventivní působení se projeví spíše v dlouhodobém časovém horizontu. Téma ucelené sociální práce je velmi široké a bakalářská práce svým stanoveným rozsahem rozhodně neposkytuje dostatek prostoru ke zpracování celé problematiky. S ohledem na tuto skutečnost a rozsah mé dosavadní praxe mapuje tento text pouze činnost několika vybraných oblastí terciární a postpenitenciární péče v souvislosti se Zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a Zákonem o rodině.

První část zahrnuje pro přehlednost a základní orientaci strukturu prevence delikvence mladistvých ČR, uvádí ilustrační příklady a opatření dle Zákona o rodině a Zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Druhá část obsahuje části kazuisitik, které ilustrují činnost úřadů a sociálních pracovníků v rámci terciární péče o mladistvé.

Cílem této bakalářské práce je uvést do souvislosti vybrané kazuistiky týkající se terciární prevence a zákonná opatření. V běžně dostupných zdrojích se zatím neobjevuje žádná ucelená literatura týkající se výhradně terciární prevence. Z rozhovorů s probačním úředníkem, sociální kurátorkou i zaměstnanci střediska výchovné péče jsem zjistila, že ani oni nemají

¹ Don Pascual Chávez Villanueva, „Pravím Hospodinu: ‚Ty jsi můj Pán. Bez tebe nemám štěstí.‘“, List o zasvěceném životě v dnešní době, ACG 382, 3. In ŠRAJER, J. *Drogová závislost a výchova ke svobodě*. Teologické texty. Praha. 4/2004. s. 137-139.

² POLICEJNÍ PREZIDIUM ČR : *Statistické přehledy kriminality*.

Dostupné na : http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2006/index.html (cit. 15.2.2007)

žádný kompletní metodický pokyn, jež by poskytoval metodické vedení výlučně v souvislosti s terciární prevencí. Je zřejmé, že vytvoření takového metodického manuálu by vyžadovalo širokou interdisciplinární spolupráci. Postupy, jež terciární prevence zahrnuje, mohou začínat u výchovných a ochranných opatření, pokračovat přes každodenní práci etopedů a kurátorů, a to včetně depistážní činnosti, a končit například v rekvalifikačních kurzech. V souvislosti s náročnou činností v rámci terciární prevence se nabízí otázka, nakolik je tato práce účinná a efektivní. Zda-li lze v dlouhodobém horizontu ověřit její úspěšnost a alespoň předpokládat určité výsledky.

Čerpala jsem především z odborné literatury, oficiálních internetových stránek příslušných ministerstev a probační a mediační služby, zákonů a z přednášek odborných pedagogů na Teologické fakultě, Jihočeské univerzity. Veškeré použité kazuistiky jsou anonymní a zdrojem je především praxe autorky z dětského domova, základní školy a funkce přísedící u okresního soudu.

Vymezení pojmů

Mladistvý

Práce se věnuje terciární prevenci delikventní činnosti mladistvých. Za mladistvého je považována dle zákona osoba ve věku 15-18 let.

Delikvent

Práce pracuje s pojmem delikvent. Akademický slovník definuje osobu delikvent jako toho, jež se dopustil jednání porušujícího platnou právní nebo mravní normu.³ Je tedy zřejmé, že v obecném rozsahu je pojem delikvent velmi široký. Pojem delikvent v této bakalářské práci je používán ve smyslu osoby mladistvé, která svým jednáním porušila platnou právní normu, a to především ve vztahu k Zákonu o soudnictví ve věcech mládeže.

Sociální pracovník

Z hlediska terminologie je působení sociálního kurátora rozlišeno na *sociálního kurátora pro dospělé*, který je zaměstnancem sociálního odboru obecního či krajského úřadu a jehož činnost není předmětem této práce, dále *sociálního kurátora pro mladistvé*, který je zaměstnancem odboru sociálně právní ochrany dětí a zabývá se primárně mladistvými ve vztahu k Zákonu o soudnictví ve věcech mládeže a dále *sociálního pracovníka*, zaměstnance odboru sociálně právní ochrany dětí zabývajícího se dětmi a mladistvými primárně ve vztahu k Zákonu o rodině. Vzhledem k tomu, že zvláště v menších městech, není osoba sociálního kurátora pro mladistvé a sociálního pracovníka ve smyslu výše popsaném striktně rozlišena, omezují se v této práci na souhrnné označení této profese jako *sociálního pracovníka*.

Prevence delikventního chování

Obecně do systému prevence delikventního chování náleží opatření, jejichž cílem je předcházení, zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality a jejích následků. V rámci této práce je termín prevence používán, není-li výslovně uvedeno jinak, ve smyslu terciární prevence se zaměřením na práci s mladistvými a nápravná opatření.

³ *Akademický slovník cizích slov*. Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0607-9

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Zákon o rodině

Vzhledem k tématu práce jsou tyto zákony stěžejní. Text pracuje pouze s jejich částí vždy s odkazem na úplné a platné znění zákonů.

Kazuistika

V práci jsou používány případy, které vhodně ilustrují a doplňují vybraná opatření vyplývající ze Zákona o soudnictví ve věcech mládeže a ze Zákona o rodině. Pro přehlednost jsou tyto případy již v úvodu nazvány kazuistikami, přestože svou skladbou neodpovídají přesným požadavkům kazuistik. Tedy jedná se o zkrácené verze resp. části kazuistik, které neobsahují přesnou diagnostiku ani plány intervence.

2 STRUKTURA PREVENCE V ČR

Jak již bylo uvedeno v úvodu, není cílem práce popisovat a mapovat systém prevence delikvence mladistvých v celém rozsahu. Pro lepší orientaci a samotné upřesnění toho, co vůbec je terciární prevence však považuji za nezbytné uvést nejzákladnější rozdělení a základní charakteristiku systému prevence v ČR. Přístupy k patologickým jevům se prolínají a vzájemně doplňují, a to v systému prevence primární, sekundární a terciární.

Odpovědnost za oblast primární prevence spadá do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Sekundární a terciární prevence je s ohledem na odbornou náročnost jednotlivých aktivit záležitostí resortu Ministerstva práce a sociálních věcí a v některých souvislostech i Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví.

Přestože zavedená terminologie a praxe definuje systémy prevence zdánlivě odděleně, je patrné, že nemohou existovat bez vzájemného korektního fungování a propojování. Bez komplexního systému kvalitní a funkční prevence nelze pomýšlet na snížení kriminality.

2.1 Sociální prevence

Sociální prevence je součástí sociální politiky státu. Zahrnuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace a dále aktivity zaměřené na změnu nepříznivých životních podmínek, které jsou považovány za zásadní příčiny patologického chování.

2.1.1 Sociální prevence primární

Zahrnuje výchovné, vzdělávací, osvětové aktivity pozitivně ovlivňující mládež. Zvláštní pozornost je věnována pozitivnímu ovlivňování dětí a mládeže a opatřením, které směřují k podpoře hodnotového systému odmítajícího protizákonné jednání.

Příkladem *primární sociální prevence* je například podporování volnočasových aktivit, výstavba a dobrá přístupnost sportovních hřišť, budování klubů, jako míst ke sdružování, skate parků apod. Dále zapojování mládeže do sportovních aktivit s menšími dětmi, například jako instruktory zájmových oddílů.

2.1.2 Sociální prevence sekundární

Zaměřuje se na rizikové skupiny, které jsou ohroženy vznikem delikventního chování, formou různých závislostí apod. Tedy je orientována na včasnou identifikaci potenciálních pachatelů trestných činů s cílem intervenovat dříve, než dojde ke spáchání trestného činu.

Mezi takové rizikové skupiny můžeme mj. zahrnout :

- děti s poruchami chování
- děti týrané a zneužívané
- děti z rodin s kriminogenním faktorem
- děti s predelikventním chováním

Dále sekundární sociální prevence zahrnuje cílené informační a vzdělávací aktivity, program sociální péče zajišťovaný například linkami důvěry, help linkami, streetwork, práci výchovných poradců etc.

Vhodným příkladem *sociální sekundární prevence* může být například práce kontaktního drogového centra. Především specifická kontaktní a vyhledávací práce - streetwork. Jiným příkladem je letní tábor konaný pro děti z problémových rodin a děti s poruchami chování s cílem pomoci dětem v praxi ukázat možnosti trávení volného času během celého roku. Takový tábor uspořádalo například město Prachatice ve spolupráci s městskou policií.

2.1.3 Sociální prevence terciární

Zde se jedná o opatření výchovná, ochranná a resocializační. Zavádí sociální práci do trestní justice. Informační, organizační, poradenskou a sociální činností motivuje jedince

k jejich rehabilitaci do společnosti. Jedním z hlavních cílů je udržení a zúročení dosavadních výsledků předchozích intervencí.

Jako dobrý příklad *sociální terciární prevence* uvedu možnost doplnění či dokončení vzdělání v akreditovaných dvouletých učebních oborech ve věznici pro mladistvé Všehrdy.

2.2 Situační prevence

Situační prevence vychází ze zkušenosti, že rozhodnutí spáchat trestný čin je ovlivněno situačními faktory. Tedy že určité druhy kriminality vychází z podobných situací a objevují se na specifických místech a za určitých okolností. Prostřednictvím ochranných opatření se snaží příslušné instituce kriminogenní podmínky minimalizovat. Podstatou situační prevence je snaha ztížit páchání trestné činnosti a snížit užitek plynoucí z nezákonného jednání.

2.2.1 Situační prevence primární

Spočívá především v informacích a v obraně proti kriminalitě. Zahrnuje organizační, ekonomická a technická opatření jako prostředek k výše uvedenému zvýšení rizika při páchání trestné činnosti.

Jako příklad *situační prevence primární* uvedu stále intenzivnější budování městských kamerových systémů, které se ukazují být právě v rámci situační prevence kriminality vysoce efektivní.

2.2.2 Situační prevence sekundární

Jedná se především o sledování bezpečnosti v kriminálně nejohroženějších oblastech. Opatření situační prevence jsou především realizována prostředky klasickými, jako jsou mechanické zábrany, technickými prostředky, mezi které patří mj. signalizace a elektronická zabezpečovací zařízení, a fyzickými prostředky, jimiž jsou především Policie a Armáda ČR.

Příkladem *situační prevence sekundární* je postup města Ústí nad Labem, kdy v oblastech se statisticky nejvyšší kriminalitou došlo k instalaci výstražných informačních tabulí pro občany a k zintenzivnění pochůzek policistů.⁴

2.2.3 Situační prevence terciární

Do této skupiny je zahrnováno zvyšování objasněnosti trestných činů a ztížení podmínek pro páchaní trestných činů. Dále za pomoci Policie ČR zlepšení bezpečnosti v konkrétních místech s vysokou kriminalitou. Odpovědnost za situační prevenci terciární nesou především občané, obce a v rámci svých vymezených kompetencí Ministerstvo vnitra.

Jako příklad dobré praxe *situační prevence terciární* bych na tomto místě uvedla program města Ostrava Bezpečný jih.⁵ Jedná se o komplexní řešení bezpečnostní situace v nejhroženější lokalitě Ostravy. Program spočívá ve spolupráci občanů, sociální komunitní práce, streetworkerů a městské policie.

3 ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE, ZÁKON O RODINĚ

K delikvenci mladistvých a terciární prevenci delikvence neoddělitelně patří Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003Sb. ze dne 25.června 2003 v platném znění a Zákon o rodině č.210/1998 v platném znění. Uvedené zákony upravují podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a opatření ze zákona vyplývajících. Orgány činné dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže spolupracují s příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační program.

⁴ PROGRAM PREVENCE – Ústí nad Labem. Dostupné na : http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/13_info_usti.pdf (cit. 1.2.2007)

⁵ PROGRAM PREVENCE – Bezpečný jih. Dostupné na : http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/1_bezp_jih_ostrava.pdf (cit. 1.2.2007)

3.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003Sb.

Ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže vyplývají tato opatření :

- výchovná
- ochranná
- trestní

Tato opatření představují základní hmotněprávní formu reakce na trestný čin mladistvých a jejich náležitě využití k ovlivnění dalšího života mladistvých v souladu se zákonem.⁶

3.1.1 Výchovná opatření

Mladistvému mohou být v případě upuštění od trestního stíhání, popřípadě vedle uloženého trestního opatření, uložena výchovná opatření. Přičemž výchovná opatření lze uložit mladistvému již v průběhu řízení před rozhodnutím soudu, a to s jeho souhlasem. Při ukládání těchto opatření je prioritou sledovat další psychosociální rozvoj mladistvého s přihlédnutím k dosaženému stupni rozumového vývoje, osobním vlastnostem, k prostředí, z něhož pochází.

Výchovnými opatřeními jsou:

- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou
- dohled probačního úředníka
- probační program

Výchovná opatření mají klíčový význam, jejich prostřednictvím lze nejúčinněji reagovat na aktuální životní poměry mladistvého.

3.1.1.1 Výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou

Patří mezi výchovná opatření, která může uložit soud při upuštění od trestního stíhání, a to nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření.

⁶ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 1.vydání. Praha : BECK, 2004. ISBN 80-7179-829-0, str. 81

Výchovnými povinnostmi a omezeními rozumí zákon mj. povinnost : vykonat bezplatně ve volném čase obecně prospěšnou činnost, usilovat o vyrovnání s poškozeným, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, zákaz navštěvování určitých akcí či stýkat se s určitými osobami, nepřechovávat předměty, které mohou sloužit k páchání dalších provinění, neměnit místo pobytu bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi atd. Úplné znění viz zákon⁷.

Napomenutím s výstrahou soud mladistvému nejen vytkne protiprávnost jeho činu, ale zároveň může ponechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, výchovnému zařízení. Příslušná zařízení jsou pak povinna o výsledku vyrozumět soud pro mládež nebo státního zástupce. Dále viz zákon.⁸

3.1.1.2 Dohled probačního úředníka

Účelem dohledu rozumí zákon sledování a kontrolu chování mladistvého, zaměřené na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestného činu, dále odborné vedení s cílem pomoci mladistvému vést v budoucnosti řádný život. Pravidelně sledovat chování mladistvého v jeho rodině a kvalitu výchovného působení rodičů.

Probační úředník ve smyslu zákona⁹ sleduje chování mladistvého, odborně jej vede s cílem posílit schopnost vést v budoucnu řádný život. Prakticky by mělo jít v každém jednotlivém případě o co nejširší škálu kontinuálně na sebe navazujících činností - shromažďování podkladů, zkoumání osobnosti mladistvého a jeho hodnotového systému, sledování jeho rodinných a dalších vazeb. To vše s cílem náležité specifikace obsahu dohledu.

3.1.1.3 Probační program

Z hlediska zákona se probačním programem rozumí mj. program sociálního výcviku, psychologické poradenství, terapeutický program, vzdělávací, doškolovací či rekvalifikační programy. Dále jiné vhodné programy směřující k rozvíjení a obnovení sociálních návyků. Probační program schvaluje ministr spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti. Zákon ponechává značnou volnost

⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003Sb.§18,19

⁸ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003Sb.§20

⁹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/20Sb.§16

ve vymezení vnitřního režimu probačního programu s cílem co nejvíce diferencovat jejich působení dle konkrétní povahy trestného činu.

Jako příklad schváleného *probačního programu* s celorepublikovou působností (vyjma hl.města Prahy) uvádím probační program *PRÁVO PRO KAŽDÝ DEN*.

Ve smyslu Zákona o soudnictví ve věcech mládeže¹⁰ je předběžně na základě rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti akreditován probační program *PRÁVO PRO KAŽDÝ DEN* v oblasti práce s mladistvými pachateli. Program je realizován ve spolupráci Probační a mediační služby a nevládní neziskové organizace Partners Czech¹¹. Probační program podporuje zařazení mladistvých pachatelů trestné činnosti zpět do života a přispívá k jejich resocializaci, snížení rizikového chování. Během programu jsou posilovány sociální dovednosti a právní vědomí klientů tak, aby znali svá práva a respektovali práva ostatních a aby byli schopni nést odpovědnost za své jednání. Učí efektivní komunikaci řešení konfliktů nenásilnou formou.¹²

3.1.2 Ochranná opatření

Druhy ochranných opatření jsou :

- ochranná výchova
- ochranné léčení
- zabránění věci

Ochranná opatření jsou ve své podstatě určitou újmu. Tato újma není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem.¹³

3.1.2.1 Ochranná výchova

Ochranná výchova je druhem ochranného opatření a trvá dokud to vyžaduje její účel, maximálně však do dosažení 18ti let. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení devatenáctého roku.¹⁴

¹⁰ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/20Sb.

¹¹ Partners Czech je nevládní nezisková organizace, založená v roce 1992 na základě spolupráce s americkou organizací Partners for Democratic Change podporující rozvoj občanské společnosti v Evropě a dalších částech světa.

¹² *PRÁVO PRO KAŽDÝ DEN*. Dostupné na : www.probacniprogram.cz (cit. 25.2.2007)

¹³ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.;SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 1.vydání. Praha : BECK, 2004. ISBN 80-7179-829-0, str. 260

¹⁴Zákon č.218/2003Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. §22

Pro uložení ochranné výchovy musí být splněny následující podmínky :

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno
- výchova mladistvého byla zanedbána, žije v nevhodném prostředí a nepostačuje uložení výchovných opatření

Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

3.1.2.2 Ochranné léčení a zabránění věci

Účelem těchto opatření se primárně rozumí kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před pácháním další trestné činnosti mladistvých. Podle zákona¹⁵ lze uložit ochrannou výchovu. Ostatní ochranná opatření jsou ukládány dle § 72 a 73 trestního zákona. Podle § 72, odst. 2, písm. b TrZ lze například uložit ochranné léčení i takovému mladistvému, který v době činu nebyl pod vlivem návykové látky, avšak trestný čin byl zřejmým důsledkem jejího zneužívání.

3.1.3 Trestní opatření

- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- podmíněné odsouzení
- podmíněné odnětí svobody na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné
- obecně prospěšné práce
- peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

3.1.3.1 Obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění, peněžité opatření a peněžité opatření s odkladem výkonu

Soud může dle zákona uložit mladistvému obecně prospěšné práce, zákaz činnosti i vyhoštění za podmínek uvedených v zákoně.¹⁶ *Obecně prospěšné práce* nesmí v žádném případě ohrožovat zdraví či mravní vývoj mladistvých, vedle nich může být uloženo

¹⁵ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003Sb.

¹⁶ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003Sb. § 26-28

i výchovné opatření. Podstatou trestu obecně prospěšných prací je vždy určitá pracovní povinnost, kterou mladistvý musí vykonat ve stanoveném rozsahu osobně, ve svém volném čase a bezplatně. Práce vykonávané v rámci trestu obecně prospěšných prací by měly respektovat zájem širší veřejnosti, resp. obce. *Vyhoštění* může soud mladistvému uložit pouze ve výměře od jednoho do pěti let. *Peněžité opatření a peněžité opatření s odkladem výkonu* lze uložit, je-li mladistvý výdělečně činný či jeho majetkové poměry tento trest umožňují. Trestní sazby obecně prospěšných prací, peněžité opatření a zákaz činnosti se u mládeže snižují na polovinu. Úplně znění viz ustanovení zákona.¹⁷

3.1.3.2 Výkon trestu odnětí svobody

Mladistvému může být uložen trest odnětí svobody pouze v případě, že by jiná opatření nepostačovala k dosažení vytvoření podmínek pro sociální a duševní vývoj mladistvého, ochraně před patogenními vlivy a předcházení dalším proviněním. Udělení trestu odnětí svobody v závěrečném konstatování soudu, že jde o mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti, se musí opírat o některou z podmínek, tedy že jde o zvlášť zavrženíhodný čin, o zvlášť zavrženíhodnou pohnutku či zvlášť těžký a těžko napravitelný čin.¹⁸ Nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody je v systému sankcí určených pro mládež posledním prostředkem jejich trestního stíhání (*ultima ratio*)¹⁹

Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Vazební řízení je u mladistvých použito jen v případě, kdy jiné řešení nepřipadá v úvahu. Namísto vazby se doporučuje použít náhradní opatření jako záruka, dohled, slib, umístění v ústavní výchově či v péči důvěryhodné osoby. Zákon dále rozlišuje *mimořádné snížení odnětí svobody, podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem, promlčení a zahlázení odsouzení*.²⁰

Mladistvý je dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže povinně zastoupen obhájcem, který je mu, nezvolí – li si jej sám, ustanoven soudem a o stíhání je také vyrozuměn kurátor pro mládež, resp. sociální pracovník na příslušném odboru sociálně právní ochrany dětí (podrobněji na jiném místě tohoto textu), event. se do případu také zapojuje probační

¹⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže 218/2003 sb. §26-§30 a Trestní zákon, §53 a§54.

¹⁸ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.;SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 1.vydání. Praha : BECK, 2004. ISBN 80-7179-829-0, str. 362

¹⁹ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.;SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 1.vydání. Praha : BECK, 2004. ISBN 80-7179-829-0, str.358

²⁰Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003Sb.§31-§35

úředník. Dále také podle paragrafu 52 – 53 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže nesmí kdokoli žádným způsobem, až na výjimky stanovené přímo zákonem, uvést jakékoli informace, které by umožnily identifikovat mladistvého. Soudní jednání se koná s vyloučením veřejnosti.²¹

3.2 Opatření vyplývající ze Zákona o rodině

Zákon o rodině umožňuje soudu zbavení rodičovské zodpovědnosti, jako souhrnu práv a povinností při péči o nezletilé, dále upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi.²² Zákon o rodině upravuje podmínky a možnost ustanovit dítěti opatrovníka, jímž je zpravidla ustanoven orgán vykonávající sociálně právní ochranu dětí.²³

3.2.1 Výchovná opatření vyplývající ze Zákona o rodině

Opatření, jimiž se omezuje rodičovská zodpovědnost může určit jen soud. Dále, pokud tak již neučinil odbor sociálně právní ochrany dětí, může soud učinit následující opatření²⁴ :

- napomenutí
- stanovení dohledu nad nezletilým a tento vykonává za součinnosti školy, občanského sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti
- uložení nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu

3.2.2 Pěstounská péče

Zákon o rodině umožňuje soudu za přesně stanovených podmínek svěřit nezletilého do pěstounské péče, vyžadují-li to jeho zájmy, a při zachování povinnosti soudu nejméně jednou za tři měsíce zkontrolovat, zda trvají důvody pro setrvání nezletilého v pěstounské péči.²⁵ Odborníci se však shodují, že v případě mladistvých je vhodnější forma péče ústavní.²⁶ Pubertální změny totiž vyžadují zvýšení tolerance a trpělivosti vychovatelů

²¹ Zákon zajišťuje mladistvým anonymitu a vždy se jedná o neveřejná zasedání senátu. Například v jedno případě, kdy byla jako svědek předvolána soudní znalkyně v oboru genetiky, přizvala tato svou kolegyni, která se připravovala na získání statutu soudní znalkyně v oboru genetiky. Soud však možnost přihlížení nepovolil.

²² Zákon o rodině 210/1998Sb. §31

²³ Zákon o rodině 210/1998Sb. §37-37b

²⁴ Zákon o rodině 210/1998Sb. §42-§45

²⁵ Zákon o rodině 210/1998Sb. §45-§46

²⁶ KOVÁŘÍK, J. Posouzení potřeb ohroženého dítěte. In MATOUŠEK, O.; A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : PORTÁL, 2003. s. 226. ISBN 80-7178-548-2

a představují vývojový limit, za kterým už lze jen zřídka očekávat úplné spontánní přizpůsobení. Soud by tedy ve svém rozhodování měl vzít v úvahu, že pěstounská péče v adolescenčním věku sice není přímo kontraindikována, ale je vhodnější upřednostnit méně citově náročnou výchovu v domově internátního typu.²⁷

4 VYBRANÉ OKRUHY SOCIÁLNÍ PRÁCE S MLADISTVÝMI NA ÚROVNI TERCIÁRNÍ PÉČE, KAZUISTIKY

V systému kvalitní prevence delikvence a kriminality vytváří sociální pracovníci v rozmanitých funkcích jedinečnou složku. Z kontinuální sociální práce vyrůstá kvalitní terciární a postpenitenciární práce s návazností na činnost dalších úřadů. Vzájemná spolupráce a komplexní působení na klienta má za cíl klientovu sociální rehabilitaci. Ačkoli odborná literatura dokazuje, že existují příznaky, které poukazují na vysoké riziko vzniku delikventního chování, je neopominutelným faktem, že se patologické projevy mohou objevit zdánlivě bez příčiny, náhle. Lidské chování, postoje a jednání je zvláště v dospívání v čase nestabilní, snadněji podléhající vnějším vlivům. Kriminální jednání tedy nemusí být nutně logickým vyústěním řetězce psychologických a sociálních příčin. Predisponujících faktorů způsobujících maladaptivní a delikventní chování je celá řada a jejich popisování není předmětem této práce. Bez ohledu na primární příčinu způsobující asociální či antisociální chování je ale pro věkovou kategorii mladistvých při páchání trestné činnosti typické využití somatických znaků pachatele, nedokonalá příprava, neplánované akce a použití nevhodných nástrojů, nad rozumovou motivací převládá emotivní a impulzivní složka.²⁸ Kriminologický výzkum také přesvědčivě dokazuje, že výše trestu má nulový nebo velmi malý vliv na kriminální chování populace. Ti, kteří páchají trestný čin poprvé, zpravidla neznají trestněprávní kvalifikaci, ani výši sankce. Recidivisté ji sice znají, ale tato znalost nebývá dostatečným důvodem k tomu, aby se trestné činnosti vyhnuli.

Rizikové faktory podporující delikventní chování u mladistvých se vztahují především k jejich rodinnému prostředí, vzdělání a životnímu stylu. V rámci pilotní studie, zaměřené na realizaci rizik související s výskytem poruch chování u mladistvých delikventů vykonávajících trest odnětí svobody byly zjištěny následující skutečnosti.²⁹

²⁷ MATĚJČEK, Z.; A KOL. Náhradní rodinná péče. Praha : PORTÁL, 1999. 182 s. ISBN 80-7178-304-8 ,s .82

²⁸ ZOUBKOVÁ, I.; MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha : ARMEX PUBLISHING, 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05-5

²⁹ NĚMEC, J.; BODLÁKOVÁ, I. *Pilotní studie zaměřená na analýzu rizik související s výskytem poruch chování u mladistvých delikventů vykonávajících trest odnětí svobody*. In JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.;

- téměř 40% mladistvých delikventů vyrůstalo v rodinném prostředí, které mělo negativní vliv na rozvoj osobnosti
- kolem 45% vězňů ve věznici pro mladistvé nemá ukončenou základní školu
- více než 75% mladistvých osob vykonávající trest odnětí svobody byly již v dětství poznamenáno poruchami chování a emocí
- téměř 40% mladistvých delikventů preferovalo životní styl v různých skupinách se sociálně patologickým programem
- kolem 60% mladistvých vězňů má problémy s alkoholem, každý pátý jedinec s nealkoholovými omamnými a psychotropními látkami

Podle řady odborníků je nejhumánnějším prostředkem o změnu patologického chování rehabilitace, respektive náprava pachatele. Vychází z předpokladu, že delikventní chování konkrétních jedinců vychází z určitých vzorců a je důsledkem určitých biologických, psychologických vlivů, dále nedostatků ve výchově, v nefunkční rodině, v existenční nebo sociální nouzi apod. Ve shodě s touto skutečností by měl trest napravovat příčiny, které k takovému chování vedly, a to odborným zacházením v průběhu soudního řízení i při výkonu trestu.³⁰ Odborná práce s mladistvými je úkolem profesionálních sociálních pracovníků. Z hlediska zákona je k mladistvým přistupováno jako k dosud nevyzrálým jedincům s vyvíjející se hodnotovou stupnicí, jejichž postoje a životní styl je možno vhodným zacházením zásadně ovlivnit a změnit. Protože se většinou jedná o náročnou práci s nedobrovolným klientem je základním předpokladem sociální práce víra sociálního pracovníka v klientovu změnu. Sociální pracovník musí být schopen přistupovat ke své práci eklekticky, rozeznat klientovy silné a slabé stránky, jeho rizika, vnímat a respektovat jeho individualitu, nepodléhat nálepkování, rutinně a simplifikaci. Přínosná je schopnost nahlédnout na klientovu situaci z pohledu jeho sociálního postavení, jeho hodnot a v rámci terciární prevence doprovázet klienta při hledání komplementarity mezi jeho schopnostmi, očekáváními, normami a požadavky společnosti. Mezi klíčové otázky, které si sociální pracovník klade, patří i problém psychických a vztahových problémů klienta, nalezení osobních předností, kterými klient disponuje a pomoci mu využít jich pro obnovu jeho sociálního fungování. Při práci je nutné zohlednit emoční a mentální inteligenci klienta, nezahrnout jej povinnostmi a možnostmi, kterých vzhledem ke svým psychosociálním či tělesným předpokladům není schopen využít. Základem jakékoli sociální práce s klientem je vzájemný vztah. Navázání vztahu s klientem je dlouhodobým procesem. Sociální

NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, s. 339-343. ISBN 80-7312-0

³⁰ ZOUBKOVÁ, I.; MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha : ARMEX PUBLISHING, 2004. ISBN 80-86795-05-5 str.63

pracovník musí s vytvořeným vztahem po celou dobu citlivě pracovat a se stejně zodpovědným přístupem vztah ukončit tak, aby byl klient schopen plynule pokračovat a uplatňovat nabyté a obnovené sociální dovednosti. Z hlediska ukončení vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem není zcela jednoduché posoudit, kdy práci s klientem lze považovat za skončenou a pro sociálního pracovníka se tato otázka může stát etickým dilematem. Je však potřeba si uvědomit, že úměrně s délkou péče zpravidla roste stupeň závislosti klienta na sociálním pracovníkovi, respektive jeho doprovázení. Sociální práce s maladaptivním klientem by měla kontinuálně navazovat na další zdroje. V případě ukončení vztahu je nutné klienta nasměrovat a poučit o dalších možných zdrojích napomáhajících v jeho dalším rozvoji a uvědomit jej o možnosti obnovení spolupráce v případě potřeby. Cílem práce sociálního pracovníka je v zásadě odchod klienta s požadovanou změnou v chování a vybaveného příslušnými informacemi.

Z první části práce vyplývá, že v terciární prevenci se jedná především o reintegraci, pomoc při získávání nových eventuelně obnovovaných standardních sociálních návyků a kontaktů, rodinné poradenství či motivaci k dokončení respektive doplnění vzdělání. Je tedy zřejmé, že terciární prevence nastupuje ve chvíli, kdy již došlo k trestné a patologické činnosti a často již i k udělení trestu.

Podle trestního zákona je účelem opatření vůči mladistvému především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu provinění. Z hlediska reintegrace a resocializace jedince, je skutečně trest odnětí svobody jedním z nejproblematictějších forem potrestání mladistvého pachatele. Reálné sociální prostředí, omezený pohyb vězňů a zvláštní režim mají jistě své opodstatnění pro výkon trestu, ale výrazně znesnadňují reintegraci jedince. Jakýkoli ústavní život je životem řízeným, naprogramovaným a ve svém důsledku může vzbuzovat zdánlivý pocit stability a jistého bezpečí.³¹ Organizovaný ústavní život znesnadňuje dospívajícímu získat dovednosti nutné k běžnému životu. Avšak mnohdy, zvláště z důvodu nedostatku odborných pracovníků, je prakticky nemožné klienty ústavu vést systematicky k samostatnosti a přivykání si na běžný život a péči o sebe, domácí ekonomiku a podobně. *“A tady bych zmínil jeden příklad za všechny: chlapec, který dovršil osmnácti let a byl vypuštěn z dětského domova do světa šel do*

³¹ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Jihočeská univerzita. 1999. 103 s. ISBN 80-7040-376-4

obchodu a chtěl si koupit namazaný chléb. Musel o to prodavačku několikrát požádat, než pochopila, že nejde o žert či skrytou kameru”³²

Vzhledem k popsáným skutečnostem a neopominutelnému ekonomickému faktoru je pochopitelné, že je soudy preferováno udílení alternativních trestů. Alternativní tresty nevystavují pachatele negativním vlivům ústavů, výrazněji nenarušují sociální vazby a vysoce podporují pracovní návyky. Přínosem trestu je již samotná povinnost za svůj čin nést zodpovědnost a tuto vyjádřit pro společnost prospěšným činem. Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, výše trestu či trest samotný nemá zásadní vliv na recidivu. Zvláště pak, jedná-li se například o trest podmíněný či pouze napomenutí. Mnozí mladiství si plně neuvědomovali dopad či následky svého provinění a právě udělení alternativního trestu je dobrým začátkem na cestě k úspěšnější reintegraci. Konkrétní pohled na tento druh opatření dokumentuje následující výňatek z rozhovoru se soudkyní okresního soudu : *Já takové to ty,ty,ty v případech práce s mladistvými považuji za jen velmi málo efektivní, prakticky tuto možnost nevyužívám. Snad jen zcela výjimečně v případě v minulosti zcela neproblémového mladistvého, který se primárně provinil, by bylo lze jej použít, ale já sama spíše přistupuji k jiným alternativám trestu – účinnějším. Z toho hlediska považuji za efektivní například trest obecně prospěšných prací a dohled probačního úředníka či uložení výchovných opatření a nápravné programy.*³³

Tvorba i realizace nápravných programů je však náročná nejen finančně, ale především klade vysoké požadavky i na dovednosti a individuální angažovanost zúčastněných pracovníků pomáhajících profesí. Při práci s delikventní mládeží je nutná vysoká odbornost, specializace, informovanost a interdisciplinární spolupráce – s psychology, speciálními pedagogy, etopedy, sociálními pracovníky, probátory, kurátory apod. Nápravný proces je potřeba realizovat ihned při prvních signálech delikventního chování a to ideálně v co nejširším rozsahu sociální práce s jedincem, rodinou, skupinou event. i komunitou. Mladistvý musí zároveň být aktivním činitelem tohoto procesu. Aktivní participací všech dotčených lze spíše docílit nápravy i zmírnění vedlejších negativních důsledků spáchaného činu. Jedním z méně známých resocializačních programů v rámci terciární prevence je například zařazování delikventů do projektů dobrovolnické pomoci.³⁴ Tato může být prováděna dobrovolníkem, který pomáhá dotyčnému získávat konkrétní představu o chování v běžných denních situacích, jak postupovat při jednání na úřadech, hledání práce,

³² Zdroj : ČESKÁ TELEVIZE : *Chat s osobností*. Lázsló Sumegh
Dostupné na : <http://www.ceskatelevie.cz/chat> (cit 17.12.2006)

³³ Práce je psána z osobního pohledu přísedící u Okresního soudu a tento rozhovor byl veden autorkou práce a soudcem

³⁴ Příkladem takového projektu je například Sdružení **LATA**. Jedná se o vrstevnický program zaměřený na rizikové mladistvé, pravomocně odsouzené a účast v projektu **LATA** byla soudem doporučena po dobu podmíněného trestu nebo mladistvé t.č. ve výkonu trestu. Dostupné na : <http://lata.web.3.cz> (cit. 30.11.2006)

dokončování studia či jak trávit volný čas. Součástí jiných projektů pak může například být korespondence s mladistvým v době, kdy je ve výkonu trestu.

Závěrem lze konstatovat, že ochranná, výchovná a alternativní opatření a sankce hrají v systému péče o delikventní mládež nezastupitelnou roli. Jejich cílem je náprava pachatele, restituce poškozeného a zajištění bezpečnosti společnosti. Aplikace a výkon sankcí musí být posuzovány vždy s ohledem na zvláštnosti konkrétního případu.

4.1 Odbor sociálně právní ochrany dětí

Významným činitelem v rámci prevence delikvence na všech úrovních je odbor sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Jeho primárními činnostmi ve vztahu k mladistvým jsou následující :

- zajišťuje výkon samosprávných činností a výkon státní správy na úseku sociálně - právní ochrany dětí, stanovených zvláštními zákony
- zajišťuje náhradní rodinnou péči, vyhledává děti vhodné k osvojení nebo k umístění do pěstounské péče, vyhledává osoby vhodné stát se osvojiteli či pěstouny
- zajišťuje výkon opatrovnictví nezletilých
- provádí místní šetření a oznamuje soudům a jiným státním orgánům rozhodné skutečnosti v oblasti sociálně-právní ochrany dětí
- zastupuje zájmy nezletilých
- zabezpečuje výkon funkce kurátora pro mládež
- zajišťuje účast u výslechů a trestním řízením před soudem
- spolupracuje se soudem ve smyslu nařízení ústavní výchovy, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
- zajišťuje účast u přestupkového řízení mladistvých
- navrhuje výchovná opatření
- navštěvuje mladistvé ve výkonu trestu nebo vazbě

Práce sociální pracovníka – péče o děti a mladistvé³⁵:

- vykonávání funkce opatrovníka nezletilých
- spolupráce se soudem ve smyslu nařízení ústavní výchovy, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
- umožňování výchovy občanů k partnerským vztahům a rodinnému životu
- poskytování výchovné, poradenské a psychologické péče

³⁵ Pracovní náplň zaměstnance OSPOD MěÚ Horažďovice

- terénní sociální práce
- vymáhání příspěvku na výživu

Kontinuální sociální práce se snaží řešit s dostatečným předstihem mnohé problémy. V této oblasti má svůj prostor činnost sociálního pracovníka odboru sociálně právní ochrany dětí. Jedná se o specializovaného sociálního pracovníka, který se zaměřuje na práci se sociálně rizikovými jedinci a skupinami obyvatel ohroženými sociálním vyloučením. Předmětem jeho činnosti není jen řešení problémů klientů, kteří jej přímo navštíví, ale například i terénní sociální práce s cílem včas podchytit významné problémy, eliminace sociální izolace klientů apod. Sociální pracovník pomáhá řešit náročné životní situace, dále může napomáhat koordinaci jednotlivých sociálních a charitativních služeb tak, aby ve svém důsledku byl jejich přínos co nejefektivnější a snaží se o zachování a udržení sociálních kontaktů klientů.

Rozsah působení a činností sociálního pracovníka, jako zaměstnance OSPOD, je velmi široký. Přesto, že je nežádoucí slučovat jeho činnost s jinými, často zvláště na menších městech, sociální pracovník doplňuje práci právníka – poskytuje základní právní rady, psychologa či přímo psychoterapeuta. Zároveň má jeden pracovník v péči více klientů, než je s ohledem na nutnost osobní zainteresovanosti a náročnosti práce vhodné. Pracovník je maximálně vytížen a mnohé související povinnosti jsou odsunuty.

Jako ilustraci činnosti OSPOD uvádím následující kazuistiku. Tato kazuistika také vhodně popisuje činnost etopeda- speciálního pedagoga, jehož význam je pro terciární prevenci naprosto nezastupitelný³⁶;

Nezletilá Z.S.(16) je v péči OSPOD již od útlého věku deseti let. Otec je neznámý, matka pracuje jako barmanka, sourozenci jsou tč. ve výkonu trestu odnětí svobody. Do péče OSPOD se nezletilá dostala za činy jinak trestné, které však byly Policií ČR odloženy pro trestní neodpovědnost. Nezletilá byla opakovaně řešena pro neplnění školní docházky a šetřena pro vloupání do chatky, kde ale nic nezcižila. V důsledku těchto skutečností byl z rozhodnutí soudu uložen dohled a ustanoven jako opatření potřebné k nápravě opatrovník JUDr. K.F.³⁷ V důsledku dalšího zhoršování chování, držení drog (marihuany) a podávání těchto kamarádce, byla státním zástupcem navržena ochranná výchova. Z rozhodnutí soudu pak byla

³⁶ Činnost speciálního pedagoga se specializací etoped je v systému terciární prevence naprosto nezbytná. V rámci kvalitní postpenitenciární péče se především uplatňuje ve výchovných a diagnostických ústavech a ve střediscích výchovné péče. Po ukončení ústavní či ochranné výchovy se pak především jedná o následnou péči a pomoc při řešení osobních a rodinných záležitostí

³⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže 218/2003Sb. dle §91 odst.2

uložena výchova ústavní. Matka po celou dobu s orgány péče o dítě v zásadě nespolupracovala, k jednání se nedostavovala. Byla tedy pracovníci OSPOD upozorněna písemně na termín nabytí právní moci rozsudku a vyzuměna o termínu předání dcery nejprve do diagnostického ústavu. V diagnostickém ústavu pobyla nezletilá 8 týdnů. Ze zprávy etopeda vyplynulo rozhodnutí o zařazení do dětského domova se speciální školou. Zároveň etoped ve své závěrečné zprávě vypracoval program rozvoje osobnosti nezletilé.

Součástí tohoto programu jsou mj.

- opora při začleňování do kolektivu
- optimální, trpělivé a klidné klima, pravidelný režim
- rozvoj kvalitní komunikace
- přijímat kritiku jako nabízenou pomoc, respektovat názory druhých
- práce s chybami, vyvodit ponaučení
- soustavná podpora při zapojení do volnočasových aktivit
- dlouhodobé učení kompetencí v rámci manuální činnosti s důrazem na osobní zodpovědnost
- vhodný mužský a ženský vzor
- nespěchat s návratem do patogenního rodinného prostředí

V ústavní péči se chování nezletilé stabilizovalo. Terénní pracovníci OSPOD pravidelně udržuje s dívkou kontakt - opakované návštěvy v ústavu - dále se sociální pracovníci podařilo obnovit kontakt úřadu s matkou, následně kontakt matky s dcerou. Pracovnice pravidelně – jednou měsíčně - navštěvuje matku a pomáhá jí řešit neuspokojivé bytové podmínky, neboť matka opakovaně žádá o víkendové pobyty dcery. Pracovnice vždy z návštěv sepisuje zprávy, které jsou zakládány do osobního spisu děvčete³⁸. V poslední době jezdí dívka domů na jeden víkend v měsíci. Iniciativa o udělení vycházky musí vyjít vždy z podnětu rodičů. Za pomoci sociální pracovníce matka sepiše žádost, která je postoupena ústavu. Tamní sociální pracovníce pak žádá sociálního pracovníka na odboru OSPOD v místě bydliště, a to pouze v případě uspokojivého chování dívky. OSPOD po zvážení situace vycházku doporučí, či zamítne. Nezletilá i její matka jsou si vědomy, že jakékoli nedodržení stanovených pravidel vede k zákazu vycházek. Chování klientky se během školního roku natolik zlepšilo, že během letních prázdnin jí byl povolen měsíční pobyt u matky s tím, že matka ve spolupráci

³⁸ Pro doplnění vkládám přepis záznamu návštěvy sociální pracovníce v bytě matky před první povolenou návštěvou: Dnešního dne proběhlo šetření v domácnosti. Zjištěno, že matka s druhem žijí stále na stejné adrese, stěhovat se zatím nebudou, ale včera se prý byli někde podívat na byt. Domácnost je jako vždy velmi zanedbaná, zřetelně více první místnost, kde je kuchyně, druhá, kde je postel pro nezletilou a zároveň ložnice matky vypadá upraveněji. Matka stále hovoří o touze se přestěhovat a zlepšit stávající životní podmínky (voda mimo byt, toaleta společná pro několik domácností a v kritickém hygienickém stavu). Dle sdělení matky se Veronika v ústavu chová slušně, nemá výchovných problémů a těší se domů na první návštěvu.

s pracovníci odboru domluvila dívka brigádu v místní mlékárně. Získávání pracovních návyků shledal pracovníce OSPOD jako velmi přínosné pro resocializaci děvčete.

Náročnost sociální práce ve vztahu k členům rodiny a ve spolupráci s policií ČR dokládá následující kazuistika. Především, že taková praxe ze strany policie jistě sice není běžným pravidlem, přesto se však tento případ v letošním roce stal.

Sociální pracovníci odboru sociálně právní ochrany dětí prováděla šetření z podnětu školy v rodině, kde bydlela šestnáctiletá dvojčata, jejich sedmnáctiletý bratr, matka, otec a nejstarší dvacetiletý syn. Škola podala podnět z důvodu podezření na záškoláctví, nevhodné a arogantní chování dvojčat. Při šetření vyšlo najevo, že v rodině dochází ze strany otce a nejstaršího bratra k opětovnému fyzickému napadání především matky, ale v poslední době i dvojčat. Situace se zdála být velmi vyhrocená, jednání otce se sociální pracovníci bylo verbálně velmi agresivní. V den šetření večer byla matka opět surově napadena, a tato skutečnost byla zaznamenána Policií ČR. Další den navštívila OSPOD matka s dvojčaty a sedmnáctiletým synem a požádala o zprostředkování azylového ubytování. Pracovnice toto řešení shledala vhodným, zajistila azylové ubytování, změnu školy pro děti, a to vše s důrazem na zachování anonymity místa ubytování plynoucí z obav z násilnického chování manžela. Přesto, že pracovníce konající příslušníky policie osobně důrazně žádala o nesdělování žádných informací o pobytu matky s dětmi jejímu agresivnímu manželovi, došlo z jejich strany k úniku informací o místě pobytu. Manžel tedy odjel do azylového zařízení a ženu a děti opět napadl. Sociální pracovníce napsala stížnost na chování příslušníků policie.

V průběhu dokončování této práce došlo v rámci psychologické péče věnované dvojčatům ke zjištění skutečnosti, že obě děvčata byla, pravděpodobně s vědomím matky, sexuálně zneužívána svým otcem.

4.2 Probační a mediační služba

V resortu Ministerstva spravedlnosti ČR působí i úředníci³⁹ a asistenti⁴⁰ Probační a mediační služby, kteří v rámci výkonu své multidisciplinární profese vykonávají i činnosti sociální práce. V rámci řízení, které je vedené proti mladistvému, je probační služba činná v přípravné i vykonávací části procesu. Největší důraz je kladen na přípravné řízení, kde je zjišťován zejména postoj mladistvého, aktivity vedoucí k náhradě škody a vytváření návrhu, jak situaci řešit.

Probační a mediační služba je kvalifikované zajišťování výkonu alternativních trestů s individuálním přístupem k jednotlivým obviněným. Za odborné asistence klienta vede k budoucímu řádnému životu. Probačním dohledem rozumíme cíleně směřovanou činnost probačního úředníka směřující ke klientově reintegraci. Smyslem dohledu je umožnit klientovi život na svobodě a kontrolovat, zda uložený trest plní svůj účel.

U mladistvých je obvykle výkon probační činnosti prováděn na základě uloženého trestního opatření. Při řešení způsobených škod mladistvými se intenzivně uplatňuje mediace, a to nejen jako nástroj k řešení konfliktu, ale především jako účinný prostředek aktivního zapojení mladistvého do řešení svého případu, přijetí odpovědnosti za své činy a plnění závazků.⁴¹ Mladistvý s uloženým dohledem probačního úředníka je dle zákona povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k němu ve stanovených lhůtách a nebránit probačnímu úředníkovu ve vstupu do svého obydlí. Výkon dohledu probačního úředníka nařizuje soud. Poruší-li mladistvý závažně nebo opakovaně podmínky dohledu, je o této skutečnosti dle zák.218/2003 Sb, §80 informován předseda senátu, který dohled uložil. V rámci dohledu je klient povinen osobně docházet na středisko probační a mediační služby ve sjednaných termínech a udržovat kontakt s probačním úředníkem. Každý program probačního dohledu je tvořen probačním úředníkem zcela individuálně dle potřeb klienta a ve

³⁹ **Úředník Probační a mediační služby** musí být bezúhonný a způsobilý k právním úkonům. Vykonává nejnáročnější úkony spojené s probačními a mediačními činnostmi, vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl život v souladu se zákonem. Úředník Probační a mediační služby provádí úkony probace ve všech fázích trestního řízení, a to před zahájením či po skončení trestního řízení. Aktivně se podílí na vyhledávání případů vhodných pro uplatnění mediačních či probačních postupů.

⁴⁰ **Asistentem Probační a mediační služby** vykonává jednotlivé úkony podle pokynů úředníka resp. vedoucího střediska PMS. Jedná se zejména o agendu spojenou s výkonem trestu obecně prospěšných prací a další probační činnosti. Vyjednává se stranami trestního konfliktu o možnostech jak řešit konflikt spojený s trestním stíháním smírným způsobem a jak vytvořit předpoklady a podmínky pro alternativního řešení ve smyslu rozhodnutí. Zajišťuje výkon rozhodnutí soudu zejména v oblasti trestu obecně prospěšných prací provádějí, komunikuje s obecními úřady a obecně prospěšnými organizacemi, které poskytují požadavky na výkon trestu OPP.

⁴¹ Výroční zpráva o činnosti probační a mediační služby ČR za rok 2004

spolupráci s ním. Probační úředník v maximální možné míře vyzdvihuje klientova pozitiva a zároveň hledá cesty, jak změnit negativa. Jedná se o dlouhou spolupráci klienta a probačního úředníka, která se realizuje prostřednictvím postupného naplňování cílů.⁴² Cíl musí být malý, ale významný, dosažitelný, jasně formulovaný a musí být zřejmé kroky k jeho dosažení. Cíl musí klienta motivovat, aby pro jeho dosažení vyvinul potřebné úsilí. Důležité je doprovázení klienta, ale nepřijatelné je plnit za něj úkoly. Cíle musí být dosaženo za nasazení přiměřeného klientova úsilí, jinak tato činnost postrádá smysl. Probační úředník tedy klienta kontroluje na straně jedné a doprovází jej a pomáhá mu na straně druhé. Odpovědnost za řešení situace ale vždy zůstává na klientovi.

Mladistvý P.L. (17) byl obžalován z trestného činu držení omamných látek (marihuana, subutex). Od jeho potrestání bylo soudem podmíněčně upuštěno a byl uložen dohled na dobu jednoho roku. Soud při svém rozhodování zohlednil dobrovolnou účast na léčení a potvrzenou docházku na pravidelné sobotní brigády do soukromé autodílny, které vedou ke získání vhodných pracovních návyků.

Soudem byla uložena opatření, která povedou k řádnému životu mladistvého P.L., a to :

- *mladistvý se podrobí vhodnému programu sociálního výcviku*
- *bude pokračovat v léčení závislosti na návykových látkách, jež není ochranným léčením podle trestního zákona*
- *dokončí své započaté vzdělání (učební obor automechanik), jež směřuje k získání pracovní kvalifikace*

Z průběhu dohledu jsou zpracovány informace pro soudce o průběhu tohoto dohledu.

Mladistvý P.K. (17) byl obviněn z poškození několika vozidel pod vlivem alkoholu. Vzhledem k tomu, že mladistvý byl v rámci pravidelných brigád, výdělečně činný, byla mu uložena povinnost náhrady škody a trest obecně prospěšných prací v rozsahu 150 hodin. Obecně prospěšnou činnost mladistvý po dohodě s probačním úředníkem odpracoval v léčebně dlouhodobě nemocných v místě svého bydliště. Při svém rozhodování vzal soud v potaz kladně hodnotící zprávy ze střední školy, dále skutečnost, že mladistvý nebyl ani nikdy dříve řešen například v rámci sociálního odboru v místě bydliště a také skutečnost, že se jednalo o první provinění, a to pod vlivem alkoholu. Mladistvý byl soudem pokárán a poučen o rizicích požívání alkoholických nápojů

⁴² *Metodický standard činnosti PMS v oblasti probace (2004)*

4.3 Probační program

Probační program je definován jako program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a to k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Povaha programů je zákonem upravena jen rámcově, tím je ponechán prostor pro potřebnou diferenciaci v konkrétních případech.

Vedle příkladu probačního programu uvedeného v bodu 3.1.1.3 této práce uvedu příklad probačního programu z roku 2006 - UČEBNÍ PROGRAM - MLADISTVÍ⁴³. Náplní tohoto programu je vybavit mladistvé klienty dovednostmi, které jim pomohou zvládat rizikové situace, které by jinak mohly vést k páchání další trestné činnosti.

4.4 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, terapeutické, výchovně vzdělávací, metodické a koncepční. Z uvedených funkcí vyplývají důvody, pro které může být dítě či mladistvý s nařízenou ústavní výchovou, nebo uloženou ochrannou výchovou přijato do diagnostického ústavu. Diagnostický ústav má ministerstvem určenou působnost v územním obvodu. Rozmísťování jedinců do dětských domovů či výchovných ústavů probíhá na základě speciálně-pedagogického, psychologického a sociálního vyšetření s ohledem na klientův zdravotní stav. Diagnostický ústav poskytuje ubytování po dobu nezbytně nutnou dětem a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení. Dětem a mladistvým zadrženým na útěku od rodičů nebo od osob odpovědných za výchovu poskytne diagnostický ústav nezbytnou péči po rozhodnutí soudu o předběžném opatření. Dále diagnostický ústav rozhoduje o přemístění jedince mezi zařízeními náhradní výchovné péče ve svém obvodu. Při předávání svěřence do zařízení náhradní výchovné péče předává návrh individuálního výchovného plánu, který je v zařízení náhradní výchovné péče vychovatelem doplňován.

⁴³ PROBAČNÍ PROGRAM : *Učební program mladiství*. (online). Dostupné na : www.portal.justice.cz (cit. 15.2.2007)

Do péče sociálního odboru v městě K. se nezletilý P.L. (16,5) dostal z vlastní vůle. Příčinou byly jeho neshody s rodiči. Stěžoval si na alkoholismus rodičů, agresivitu otce. V současné době se o něho a jeho sourozence po dohodě s rodiči starala babička. Matka byla pozvána k pohovoru, uvedla, že syn je v trvalé péči lékařů, má vrozenou LMD, intelekt podprůměrný. Ze SOU byl vyloučen především pro agresivní chování. Po následné dohodě s babičkou bylo domluveno, že nezletilý bude nadále bydlet u ní a pravidelně docházet na sociální odbor. Bohužel chlapec své povinnosti neplnil, nechodil do práce, kouřil marihuanu a nakonec došlo k hrubému fyzickému napadení babičky. Rodina byla bezradná a žádala okamžitě umístění syna do ústavu. Příslušným obvodním soudem bylo dle § 76 a) zák. č.99/1963 Sb., občanský soudní řád, uloženo předběžné opatření, kterým se nezletilý P.L. svěřuje do péče diagnostického ústavu.

4.5 Výchovní ústav

Výchovné ústavy zajišťují výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Základní organizační jednotkou ve výchovném ústavu je skupina, v níž mohou být umístěni klienti různého věku i pohlaví. Počet klientů ve skupině závisí na jejich mentálním či zdravotním postižení nebo na míře obtížnosti výchovného působení.⁴⁴

Klientela ve výchovných ústavech je v dnešní době podstatně agresivnější, vědoma si svých práv, sebevědomější. Práce vychovatele se neobejde bez odborných znalostí, je kladen stále větší důraz na profesionální přístup a psychoterapeutické prvky. Také stoupá procento svěřenců, kteří vzhledem k hloubce jejich duševní poruchy, či snížení inteligence jsou schopni jen minimálních změn. Na prvním místě v práci s mládeží stojí účinná komunikace. Odborná literatura dokazuje, že nejvhodnějším přístupem v komunikaci s klienty je komunikace na úrovni dospělý-dospělý. Mnozí jedinci vyhledávají každodenní konflikt s autoritou, s klasickými komunikačními přístupy učitel-žák, dítě-rodič mají převážně negativní zkušenosti. Ke zvládnutí vyhocených situací by měl pracovník výchovného ústavu použít adekvátní přístupy. Proto je naprosto nezbytně nutné další zvyšování profesionální úrovně, schopnost interpretovat a předjímat způsoby chování jednotlivých svěřenců. Praxe ukazuje, že není nutné zvyšovat možnosti nejtvrdějších opatření, které by eliminovaly nedostatky v kázni, ale klíčovým je nedostatek profesionálně vyškolených pracovníků.

⁴⁴ JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KO TA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, ISBN 80-7312-038-0. str.311

Odborní pracovníci výchovných ústavů se v rámci reintegrace mladistvých delikventů snaží vést problematiku jedince k plnění uložených povinností, respektování opatření uložených soudem. Dále vhodně motivují mladistvého k doplnění respektive ukončení alespoň základního vzdělání. Součástí resocializačního programu je i příprava na běžný život po opuštění výchovného ústavu. Tedy pomoci klientovi odhadnout jeho síly a schopnosti a využít jich. Po opuštění výchovného ústavu jsou o potřebách mladistvého informováni zákonní zástupci a příslušný kurátor pro mládež.

V souvislosti s první z následujících kazuistik, kde došlo k útěku mladistvého z povolené vycházky uvádím postup, jakým v praxi dochází k udělení vycházek.

V případě *ústavní i ochranné výchovy* musí žádost o vycházku vzejít vždy z podnětu rodičů. Na základě žádosti rodičů resp. zákonných zástupců je ústavem dotázán sociální kurátor v místě bydliště mladistvého. Dá-li tato osoba souhlas, jež potvrdí vychovatelé v ústavu je vycházka povolena.

V případě *ochranné výchovy* po předchozí žádosti rodičů podá ústav žádost sociálnímu kurátorovi a následně o vycházce rozhoduje soud. V některých případech si soud zve i přísedící a zasedá celý senát v neveřejném zasedání.

Mladistvý N.K. (16), byl umístěn ve výchovném ústavu z rozhodnutí soudu o ústavní výchově z důvodu hrubé šikany (vůdce party), opakované rasově motivované útoky, z nichž jeden vyvrcholil lehkým ublížením na zdraví. Styk s rodiči je pouze výjimečný a výhradně telefonický. Z měsíčního hodnocení vychovatelů za rok 2005/2006 vyplývá, že inklinuje k problematickým jedincům, je bez jakýchkoliv zájmů, má pouze okrajové vědomosti, obtížně je dokáže prakticky aplikovat. Na dotazy odpovídá vyhýbavě, při problémech svádí vinu na jiné. V měsíci březnu učinil oznámení na polici, že byl napaden vychovatelem panem S. Policejní šetření tuto skutečnost neprokázalo, N.K. se nakonec vychovateli omluvil. Následně oznámil jinému vychovateli, že požil jed na krysy a byl odvozen na výplach žaludku. Lékařské testy požití jedu vyvrátily. V krátkém časovém horizontu se objevují hrubá porušování kázně jak kouření, sprosté urážení vychovatelů, agresivita a rvačka se spolubydlícími. Některá z provinění řešila Policie ČR přivolána noční službou. Po následující dočasné stabilizaci chování, byla mladistvému na žádost otce povolena vycházka, ze které N.K. utekl. Chlapec byl po dvou měsících dopaden policií ČR při krádeži v supermarketu.

Do výchovného ústavu se nezletilý K.J. (16) dostal na žádost matky. Chlapec byl již dříve pro opakované drobné krádeže a porušování domovní svobody projednáván oddělením OSPOD.

Matka se následně dostavila osobně na OSPOD, sdělila, že sama chlapce nezvládá, a s otcem se nestýká již několik let. Podle jejího sdělení ji mladistvý již i napadl, v posledních třech měsících se zásadně zhoršilo jeho chování, krade a prodává věci z bytu matky a obchoduje, dle sdělení matky, s marihuanou. Matka dále uvedla, že syn odmítá chodit do školy, nechce se učit ani chodit na povinnou praxi. Žádá tedy tímto o jeho umístění do ústavu. Vzhledem k nárůstu výchovných problémů je tedy ohrožen vývoj nezletilého a dnem žádosti matky se ocitá bez jakékoli péče. Na základě předběžného opatření byl chlapec přijat do dětského diagnostického ústavu a následně okresní soud rozhodl samosoudkni o nařízení ústavní výchovy. Soud rozhodl podle ustanovení § 46 ods. 2 zákona o rodině, jestliže výchova nezletilého je vážně ohrožena či narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže rodiče nemohou ze závažných důvodů výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařít ústavní výchovu. Během projednávání bylo zjištěno, že neuspokojivé chování chlapce trvá již po dobu nejméně dvou let, a to především ve formě drobných krádeží, záškoláctví, fyzické napadení spolužáka, porušování domovní svobody, experimentování s návykovými látkami, požívání alkoholu, nerespektování matky. S ohledem na vážné výchovné problémy měl soud za to, že je zcela v zájmu nezletilého, aby byla nařízena jeho ústavní výchova.

Udělení a přerušování ústavní výchovy přehledně ilustruje následující kazuistika.

Nezletilý R.S. (17) žijící v dysfunkční rodině byl na základě předběžného opatření umístěn do dětského diagnostického ústavu z důvodu trestného činu krádeže, porušování domovní svobody, záškoláctví a napadení spolužáka. Ze zprávy etopeda z dětského diagnostického ústavu vyplynul závěr ve formě doporučení na zařazení chlapce do výchovného ústavu. Matka chlapce zjevně nezvládá, otec je toho času ve výkonu trestu. Vzhledem k tomu, že rodiče nejsou s to zajistit řádnou výchovu a z pobytu v SVP několikrát nezletilý utekl, soud měl za to, že je nezbytné nařít ústavní výchovu nezletilého. Matka s nařízením ústavní výchovy souhlasila, otec nikoli. Po roce pobytu nezletilého v ústavu požádala písemně jeho matka o dočasný pobyt syna doma. Svou žádost odůvodnila domněnkou, že se chování syna natolik zlepšilo, že další pobyt v ústavu není nezbytný. Matka dále prokázala zajištění možnosti studia na středním odborném učilišti v oboru cukrář, a to přímo v místě bydliště. Na základě dalšího souhlasu s dočasným pobytem nezletilého u matky ze strany místního městského úřadu a sociální pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí byl ředitelkou dětského výchovného ústavu nezletilému dočasný pobyt u matky povolen s tím, že nezletilý bude pravidelně kontrolován kurátorkou a prokáže, že je schopen se bezproblémově začlenit do běžného života, bude pak následně podpořen i návrh na zrušení ústavní výchovy.

4.6 Vězeňská služba - výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu by měl u mladistvých být orientován především na posilování vztahů mezi nimi a jejich rodinami, motivaci ke změně, omezení návyků komplikující návrat do běžné společnosti. Proces resocializace a reintegrace je velmi složitý a dlouhodobý. Někteří kritici pojmu resocializace argumentují tím, že u jedince, jehož socializace byla defektní, nelze předpokládat opětovnou socializaci.⁴⁵ Předpokladem úspěšné sociální práce v rámci terciární prevence je ale pracovníkovo přesvědčení, že opětovná resocializace je možná. V rámci praxe jsem se setkala s pracovníkem, který primárně této možnosti nevěřil, odmítal vůbec používat slovo *resocializace*, jako „*nesmysl, resocializace je u narušených osob naprosto nemožná, neboť návyky utvrzené prostředím, v němž delikvent vyrůstal, jeho hodnoty, které získal ve své primární skupině, napáchaly nenapravitelné škody. A proto se přikláním ke slovu reintegrace, které lépe vyjadřuje o co nám jde – tedy o opětovné začlenění a nikoli převýchovu.* „

4.6.1 Vězeňská služba

Mladiství obvinění a odsouzení jsou v rámci České republiky pro výkon trestu umístováni ve 21 věznicích a vazebních věznicích. Trest mladistvých vykonávají odděleně od ostatních odsouzených. V rámci *Programu zacházení s mladistvými vězni* je primárním smyslem výkonu trestu odnětí svobody u mladistvých nejen ochrana společnosti před kriminalitou, ale i zvýšení pravděpodobnosti jejich opětovného a plnohodnotného začlenění zpět do společnosti. Za tímto účelem byly v rámci uvedeného programu stanoveny tyto priority⁴⁶:

- vytvořit podmínky pro zmírnění záporného dopadu na psychiku mladistvých vězňů
- vytvořit předpoklady pro nalezení odpovídajícího zaměstnání po návratu do občanské společnosti
- vytvořit předpoklady k uspokojivému způsobu trávení volného času, s ohledem na potřeby a specifika mladistvých, zároveň však neodporující normám a zákonům
- vytvořit předpoklady k aktivnímu řešení životních situací bez agresivních či únikových tendencí

⁴⁵ PILAŘ, J. *Náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče*. In JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, s. 311-333. ISBN 80-7312-038-0

⁴⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA. Zdroj : http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=301, (cit. 26.1.2007)

- praktický trénink sebeovládání, jednání v ohrožujících i běžných situacích, zvládnání agrese

Výkon trestu odnětí svobody mladistvých, kteří nedovršili osmnáctého roku, je vykonáván odděleně od ostatních odsouzených, a to na zvláštních odděleních pro mladistvé. Zacházení s nimi směřuje na jejich výchovu a přípravu na budoucí povolání, v rámci terciární prevence se jedná o programy usilující o sociální integraci delikventů, získávání potřebných schopností a sociálních dovedností. Například na oficiálních internetových stránkách věznice Všehrdy se speciálním oddělením pro mladistvé můžeme číst, že zde vznikl komplex s kapacitou 150 žáků denního studia. Mezi tzv.akreditované obory, tedy obory s celostátní platností patří například dvouleté učební obory jako zedník, zahradník, kuchař, zámečnick či elektrikář.⁴⁷

Dle vyjádření odborníků v dostupných odborných komentářích⁴⁸ je při práci s mladistvými, kteří vykonávají trest odnětí svobody důležitý již samotný výběr pracovníků. Tito musí být předem poučeni a osobně ztotožněni s druhem vykonávané práce, musí chtít vysloveně takto pracovat, neboť se právě pro mladistvé mohou stát identifikačním vzorem. Neméně důležitá je jejich přirozená autorita, schopnost empatie, ale i fyzické vzezření. Ve vězeňské praxi se osvědčila týmová spolupráce odborníků. Jedná se o pracovní skupinu složenou ze speciálního pedagoga, sociálního pracovníka a vychovatelů. Tyto týmy pak úzce spolupracují s psychology, sociology. Odborníci vytvářejí alternativní program zohledňující potřeby mladistvých (zařazování herních soutěživých prvků, prvků romantiky, dobrodružství a humoru). Podmínkou zpracování kombinace alternativního a pevného systému ve věznicích je funkční a fungující penitenciární diagnostika a účinný zájem o svěřené mladistvé. V rámci působení na mladistvé delikventy bývají uplatňovány skupinové formy práce. Skupinové formy působení umožňují ve srovnání s individuálním přístupem snadnější reprodukci maladaptivních postojů v sociálním poli skupiny, sebepoznání prostřednictvím skupiny a korekci sebedestruktivních postojů a názorů. Práce ve skupině vychází z předpokladu, že naprostá většina mladistvých delikventů má sociálně psychické problémy, které mají interpersonální charakter. Proto i resocializační působení musí být realizováno v interakci se sociálním prostředím, v diskusích, poradenských a výcvikových či terapeutických skupinách.⁴⁹ Vytváření základních pracovních návyků je důležitým momentem dalšího výchovného působení v rámci úspěšné reintegrace. Proto do programů terciární prevence patří

⁴⁷ VĚZNICE VŠEHRDY. Dostupné na : www.vscr.cz/vsehrdy (cit. 4.1.2007)

⁴⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA. Zdroj : www.vscr.cz/vsehrdy (cit. 4.1.2007)

⁴⁹ JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, ISBN 80-7312-038-0

i rekvalifikační programy pro mladistvé, možnosti dalšího vzdělávání, úspěšné zapojování do vhodné dobrovolnické činnosti.

V rámci trestních opatření jsem se v pozici přísedícího u okresního soudu setkala s následujícími případy :

Mladistvý F.K. (17,5) byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody za zneužití osoby mladší patnácti let a ublížení na zdraví s následkem smrti. F.K. byla již v patnácti letech uložena ochranná výchova za opakovanou šikanu spolužáků a pokus o znásilnění spolužačky. Hodnocení z výchovného ústavu svědčí o hrubosti, agresivitě vůči autoritám a slabším osobám. Dostává se do afektu, který často končí až mdlobou, je trvale medikován. Postrádá základní hygienické návyky. Ze zprávy z výchovného ústavu vyplývá, že například močil do plastových láhví, které schovával pod postelí či ve skříni po řadu dní. Otec chlapce pracuje trvale v zahraničí jako dělník, matka zemřela v důsledku vrozené srdeční vady po narození třetího dítěte a mladší sourozenci F.K. vyrůstají u rodičů matky. Na jednom z opakovaných útěků se dopustil výše uvedených trestných činů, za které mu byl uložen trest odnětí svobody na jeden rok. Soud při svém rozhodování zohlednil psychiatrický posudek mladistvého.

Mladistvý P.K. (17) byl souzen Okresním soudem pro zneužití osoby mladší patnácti let. Trestní oznámení podala matka dívky CH. S. Dívka bez souhlasu matky odjela do místa 20km vzdáleného od svého bydliště na večírek svých známých. Přes opakované telefonické naléhání matky se odmítla vrátit. Ta, neboť sama nevlastní auto, si dopravu pro dceru zajistila až v pozdních nočních hodinách. Dceru přivezla ve značně podnapilém stavu a kontrolou spodního prádla zjistila, že došlo k pohlavnímu styku. Ráno odvedla dívku na kontrolu ke gynekologovi a ten, jak je jeho zákonnou povinností, ohlásil s ohledem na výsledek vyšetření skutečnost, že došlo ke zneužití osoby mladší patnácti let. V hlavním líčení dívka vypověděla, že k pohlavnímu styku došlo po oboustranné domluvě, se vším souhlasila, o svém věku se chlapci obžalovanému nezmínila. Soud však měl za to, že P.K. musel vědět, že dívka je mladší patnácti let, neboť uvedl, že ji znal již dříve, z období, kdy navštěvoval místní základní školu a dívka chodila o několik ročníků níže. Mladistvý P.K. byl odsouzen na samé dolní hranici tr.zákona k trestu odnětí svobody na šest měsíců s podmíněným odkladem na jeden rok. Soud vzal v úvahu především dosavadní bezúhonnost a kladné hodnocení chlapce ze střední školy. Naopak dívka byla již v minulosti několikrát řešena na OSPOD z důvodu

nevhodného chování, záškoláctví. Hodnocení ze základní školy vyznělo ve smyslu, že dívka je již během své základní školní docházky na třetí škole a jeví se být spíše problémovou žákyní.

Mladistvý R.S. (17) byl projednáván pro držení drog – Subutexu a marihuany. Jako svědci byli soudem předvoláni mladiství P.R.(16,5) a L.D.(17), kteří vypověděli, že od jmenovaného jednou obdrželi dávku subutexu. Mladistvý P.R. se k soudu dostavil zjevně pod vlivem drog. Mladistvý R.S se přiznal k držení Subutexu, zároveň ale za pomoci svého obhájce přesvědčivě prokázal, že již rok se podrobuje intenzivní protidrogové léčbě, aktivně dokončuje své vzdělávání (obor řezník). Na základě předložených důkazů policíí ČR a výpovědí obou svědků byl mladistvému udělen podmíněný trest na samé dolní hranici zákona. Po vynesení rozsudku soudce mladistvého pokáral a varoval, důrazně jej varoval, před pokračováním v trestné činnosti.

4.7 Nestátní neziskové organizace

Nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) , jsou důležitou součástí sociální práce⁵⁰. V rámci sociální politiky státu je pro působení NNO vytvořen dostatečný prostor. Neziskový sektor pracuje na principu voluntariátu, svou existencí posiluje ve společnosti vědomí solidarity, která vede k aktivní pomoci.

Činnost NNO v oblastech probačních programů byla popsána v části 3.1.1.3. a 4.3. této práce. Jako další příklad působení NNO v souvislosti s terciární prevencí delikvence mladistvých uvedu zřízení domů na půli cesty. Tato zařízení poskytují ubytování osobám propuštěným z výkonu trestu nebo propuštěným z výchovného ústavu. Z hlediska vztahu k mladistvým směřuje tato činnost NNO primárně ke klientům, kteří po skončení výkonu trestu nemají vhodné prostředí, do kterého se mohou vrátit a jsou na prahu dosažení zletilosti. Přesto, že jsou určeny osobám ve věku 18-26 let a zdánlivě nesouvisí s vymezenou věkovou kategorií pro tuto práci, jedná se o přímo navazující opatření terciární prevence a proto je nezbytné domy na půli cesty v této práci zmínit. Praktickým příkladem takové činnosti

⁵⁰ Nevládní neziskové organizace jsou organizace zabývající se obecně prospěšnou činností, avšak státem nezřízené a na státu nezávislé. Nevládní neziskové organizace v České Republice jsou

- Občanská sdružení dle zák. 83/1990Sb
- Obecně prospěšná společnost dle zák. č.248/1995Sb.
- Církevní právnická osoba dle zák. 3/2002Sb.

Nevládní org. Často kritizují nedostatky či pochybení státu, ale s ohledem na nezávislost neusilují o politické funkce. Zdroj http://cs.wikipedia.org/wiki/Nevl%C3%A1dn%C3%AD_neziskov%C3%A1_organizace (cit. 2

je NADACE DIVOKÉ HUSY⁵¹, která provozuje komplexní služby. Nabízí mladým lidem, kteří opouští zařízení ústavní a ochranné výchovy, dočasné ubytování, dohled, pomoc při řešení obtížných sociálních situací a rozvoj souvisejících sociálních dovedností. Díky domům na půli cesty nekončí řada mladých dospělých po odchodu z ústavních zařízení na ulici. S příchodem do domů na půli cesty se mladí vyrovnávají s řadou problémů souvisejících s nedostatečnou přípravou na praktický život.

⁵¹ Nadace Divoké husy soustavně podporuje nestátní domy na půli cesty na celém území ČR. Podporuje rozvoj již existujících a iniciuje vznik nových zařízení. Zdroj : www.divokehusy.cz (cit. 6.1.2007)

5 Závěr

Nelze s určitostí konstatovat, že se z mladistvých delikventů působením sociálních pracovníků stanou spořádaní lidé, jejichž svědomí bude schopno regulovat jejich chování s ohledem na následky, blaho druhých a všeobecně společensky uznávané normy. Těžištěm a myšlenkou terciární prevence je, aby se jedinci naučili komunikovat sami se sebou a rozpoznat rizikové situace, ve kterých obvykle selhávají. Jedinec by se měl naučit zvládat zátěžové situace bez agrese, s nadhledem a odstupem. Součástí terciární prevence je naučit klienty přijmout odpovědnost za své jednání a aktivně se podílet na finanční náhradě způsobených škod. V rámci ucelené terciární prevence je vhodné povzbuzovat a motivovat mladistvé k obnovení či získání pracovních návyků. Doplnit vzdělání mladistvého na straně jedné a zároveň pozitivně motivovat zaměstnavatele k vytváření a udržení dlouhodobě perspektivních míst pro sociálně znevýhodněné. Sociální práce je prací zcela konkrétní, zaměřená na individualitu jedinců a pomoc každému, bez ohledu na jeho společenskou pozici. Tím je sociální práce jedinečná.

Zodpovědná práce sociálního pracovníka, lhostejno v jaké funkci, organizaci či pozici, nemůže být účinná bez osobní víry v reintegraci klienta. Bez víry v pokračování či alespoň naději na ni. Bez respektování důstojnosti člověka a vnímání každého jedince v celé individualitě, s ohledem na jeho priority, hodnoty a motivaci, nemůže být jakákoli sociální péče efektivní. Obávám se však, že společnost, ve které žijeme a jejíž filosofií je orientace na výkon, neodpovídá zcela těmto předpokladům. Model úspěšného člověka nám nabízí především dravost, nekompromisnost a sebezprosažení, bez ohledu na prostředky schvaluje byť nepřímou různé formy agrese. Důstojnost není chápána jako základní charakteristika člověka, ale spíše jako nárok na respekt, který můžeme očekávat.⁵²

⁵² ŠRAJER, J. *Výběr studijních textů*. České Budějovice. Studijní texty. Jihočeská univerzita. Teologická fakulta. Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání.

Seznam použité literatury

Monografie:

Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0607-9

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie.* Praha : PORTÁL, 2000. 254 s. ISBN 80-7178-475-3

GODDETOVÁ, E.T. *Umění jednat s dospívajícími.* Praha : PORTÁL, 2001.
přel. BELISOVÁ, S. 140 s. ISBN 80-7178-492-3

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství.* České Budějovice : Jihočeská univerzita. 1999, 103 s.
ISBN 80-7040-376-4

JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích.* Praha : THEMIS. 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0

MATĚJČEK, Z.; A KOL. *Náhradní rodinná péče.* Praha : PORTÁL, 1999. 182 s.
ISBN 80-7178-304-8

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha : PORTÁL, 1998. 335 s.
ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, O.; A KOL. *Metody a řízení sociální práce.* Praha : PORTÁL, 2003. 379 s.
ISBN 80-7178-548-2

POKORNÝ, V.; TELCOVÁ, J.; TOMKA, A. *Prevence sociálně patologických jevů.* Brno :
Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0

SCHELLEOVÁ, I. A KOL. *Právní postavení mladistvých.* Praha : EUROLEX BOHEMIA,
2004. 250 s. ISBN 80-86432-82-3

ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.* Komentář. 1.vydání. Praha : BECK, 2004. s. 1043 ISBN 80-7179-829-0

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti.* Olomouc : Univerzita
Palackého. 2001, 154 s. ISBN 80-244-0337-4

ZOUBKOVÁ, I.; MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality.* Praha : ARMEX
PUBLISHING, 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05

Příspěvky a citace v monografických publikacích:

KOVÁŘÍK, J. Posouzení potřeb ohroženého dítěte. In MATOUŠEK, O.; A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : PORTÁL, 2003. s. 226. ISBN 80-7178-548-2

NĚMEC, J.; BODLÁKOVÁ, I. *Pilotní studie zaměřená na analýzu rizik související s výskytem poruch chování u mladistvých delikventů vykonávajících trest odnětí svobody*. In JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, s. 339-343. ISBN 80-7312-038

PILAŘ, J. *Náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče*. In JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : THEMIS. 2004, s. 311-333. ISBN 80-7312-038-0

Příspěvky v časopisech:

Don Pascual Chávez Villanueva. „*Pravím Hospodinu: ,Ty jsi můj Pán. Bez tebe nemám štěstí.*“ , *List o zasvěceném životě v dnešní době*, ACG 382, 3. In ŠRAJER, J. *Drogová závislost a výchova ke svobodě* in: TT (Teologické texty), Praha 4/2004, s. 137-139

Elektronické dokumenty :

NADACE DIVOKÉ HUSY : *Dejte křídla vašim darům*. (online). Praha.
Dostupné na : www.divokehussy.cz (cit. 6.1.2007)

POLICEJNÍ PREZIDIUM ČR : *Statistické přehledy kriminality*. (online).
Praha : Ministerstvo vnitra České republiky.
Dostupné na : http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2006/index.html (cit. 15.2.2007)

PROBAČNÍ PROGRAM : *Právo pro každý den*. (online). Praha : Partners Czech.
Dostupné na : www.probacniprogram.cz (cit. 25.2.2007)

PROBAČNÍ PROGRAM : *Učební program mladistvů*. (online). Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Dostupné na : www.portal.justice.cz (cit. 15.2.2007)

PROGRAM PREVENCE – Ústí nad Labem. (online). Praha : Ministerstvo vnitra ČR.
Dostupné na : http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/13_info_usti.pdf (cit. 1.2.2007)

PROGRAM PREVENCE – *Bezpečný jih*. (online) Praha : Ministerstvo vnitra ČR.
Dostupné na : http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/1_bezp_jih_ostava.pdf

ČESKÁ TELEVIZE : *Chat s osobností*. Lázsló Sumegh (online)
Dostupné na : <http://www.ceskatelevie.cz/chat> (cit 17.12.2006)

Sdružení LATA : *Programy pro ohroženou mládež*. Praha : LATA – programy pro ohroženou mládež. Dostupné na : www.lata.cz (cit. 30.11.2006)

VSČR : *Zacházení s mladistvými vězni*. 2001. Praha : Vězeňská služba ČR
Dostupné na : http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=301, (cit. 26.1.2007)

VSČR : *Vzdělávání ve věznicích*. 2004. Praha : Vězeňská služba ČR
Dostupné na : www.vscr.cz/vsehrdy (cit. 4.1.2007)

VSČR : *Vězeňská služba, Kriminalita dětí a mladistvých zasluhuje trvalou pozornost*. 2001. Praha : Vězeňská služba ČR. Dostupné na : <http://www.vscr.cz/> (cit. 4.1.2007)

VSČR : Vězeňská služba ČR. *Odborné komentáře*. Praha : Vězeňská služba ČR .
Dostupné na : <http://www.vscr.cz/> (cit. 4.1.2007)

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva o činnosti probační a mediální služby ČR za rok 2004*.
Dostupné na : http://www.pmscr.cz/download/Vyrocnizprava_PMS_r._2004.pdf
(cit.25.11.2006)

Zákony :

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE č.218/20Sb. ze dne 25.června 2003
v platném znění

ZÁKON O RODINĚ č.210/1998Sb. v platném znění

Bibliografické citace nepublikovaných textů :

Metodický standard činnosti PMS v oblasti probace 2006. Interní dokument

ŠRAJER, J. *Výběr studijních textů*. České Budějovice. Studijní texty. Jihočeská univerzita. Teologická fakulta. Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání. Dostupné na www.tf.jcu.cz

Abstrakt

Gajerová, Eva : *VYBRANÁ ZÁKONNÁ OPATŘENÍ SOUVISEJÍCÍ S TERCÍÁRNÍ PREVENČÍ DELIKVENCE MLADISTVÝCH*. Strakonice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra práva. Vedoucí práce Mgr. Kateřina Hyková.

Klíčové pojmy : delikvence, mladistvý, terciární prevence, sociální pracovník, prevence delikventního chování

Práce se zabývá terciární prevencí delikvence mladistvých v souvislosti s některými opatřeními vyplývajícími ze Zákona o soudnictví ve věcech mládeže a Zákona o rodině. Cílem práce je především uvést do zákonných souvislostí kazuistiky získané praxí autorky a s nimi úzce související činnost vybraných orgánů a organizací v rámci terciární sociální prevence. První část informuje o systému sociální a situační prevence v České republice, dále o opatřeních dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže a Zákona o rodině.

Druhá část zahrnuje konkrétní případy, které ilustrují vybrané činnosti příslušných zařízení. Jedná se o související činnosti odboru sociálně právní ochrany dětí, Probační a mediační služby ČR, akreditovaných probačních programů, diagnostických a výchovných ústavů, vězeňské služby a nestátních neziskových organizací.

Abstract

Gajerová, Eva : *Selected Legal Measures Concerning Tertiary Prevention of the Delinquency of Minors*. Strakonice 2007. Bachelor's Thesis. University of South Bohemia, České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Law. Thesis supervisor: Mgr. Kateřina Hyková.

Key words : delinquency, minors (minor offenders), tertiary prevention, delinquency prevention, juvenile crime.

The thesis deals with tertiary prevention of the delinquency of minors in connection with particular legal measures resulting from The Judiciary Act on Juvenile Crime and The Family Act. The aim of the paper is to find the connections between casuistry, i. e. individual cases from the author's experience, and the work and services of authorities and selected organisations responsible for tertiary prevention. The first part of the paper provides information about the system of social and situational prevention in the Czech Republic, and reports on the legal measures according to The Judiciary Act on Juvenile Crime and The Family Act. The second part is concerned with individual cases, which illustrate the work of the institutions involved. These are namely the activities of the Department of Social and Legal Protection of Children, Probation and Mediation Services of the Czech Republic, accredited probation programmes, diagnostic and educational institutions, prisons and non-governmental non-profit organisation.